

РЕЦЕНЗІЇ

УДК 94 (477.82): В. Кучабський

Рутар С. М.

ВАСИЛЬ КУЧАБСЬКИЙ І СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПОЛІТИЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ. РЕЦ. НА КНИГУ КУЧАБСЬКОГО ЗАХІДНА УКРАЇНА В БОРОТЬБІ З ПОЛЬЩЕЮ ТА БІЛЬШОВИЗМОМ У 1918-1923 РР. – ЛЬВІВ: ДОСЛІДНО-ВИДАВНИЧИЙ ЦЕНТР НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА, 2015. – 448 С.; 6 КАРТ / ПЕРЕКЛАД З НІМЕЦЬКОЇ ТЕТЯНИ ЛІСОВОЇ ЗА ВИДАННЯМ: KUTSCHABSKY W. DIE WESTUKRAINE IM KAMPFE MIT POLEN UND DEM BOLSCHEWISMUS IN DEN JAHREN 1918-1923. – BERLIN: JUNKER UND DÜNNHAUPT VERLAG, 1934. НАУКОВИЙ РЕДАКТОР І АВТОР ПЕРЕДМОВИ (58 С.) С. ГЕЛЕЙ

Rutar S. M.

VASYL' KUTCHABSKYJ AND THE MODERN PROBLEMS OF POLITICAL DEVELOPMENT OF UKRAINE. BOOK REVIEW VASYL' KUTCHABSKYJ IN THE WESTERN UKRAINE IN THE FIGHT WITH POLAND AND BOLSCHEVISM IN 1918-1923. – LVIV: RESEARCH AND PUBLISHING CENTER OF THE SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY, 2015. – 448 P.; 6 CARDS/TRANSLATION FROM GERMAN BY FOREST TETIANA LISNA FOR PUBLICATION: KUTSCHABSKY W. DIE WESTUKRAINE IM KAMPFE MIT POLEN UND DEM BOLSCHEWISMUS IN DEN JAHREN 1918-1923. – BERLIN: JUNKER UND DÜNNHAUPT VERLAG, 1934. THE SCIENTIFIC EDITOR AND AUTHOR OF THE FOREWORD (58) S. HELEJ.

Появу цієї книжки в перекладі українською мовою можна розцінювати як вагомий внесок у розвиток теорії та історії політичної думки України, оскільки її автору вдалося зробити на той час найбільш об'єктивний та комплексний аналіз подій Української національної революції. Монографія В. Кучабського "Західна Україна в боротьбі з Польщею та більшовизмом у 1918-1923 роках" була вперше опублікована німецькою мовою у Берліні в 1934 році, і лише в 2009 році перекладена англійською мовою Центром дослідження історії імені Петра Яцика при Альбертському університеті (Канада).

Щойно сьогодні український читач отримав можливість ознайомитися з цією книгою завдяки спільній творчій праці проф. С. Гелея як наукового редактора і автора передмови та Т. Лісної, як перекладача. У передмові до названої праці С. Гелей висвітлив основні віхи діяльності історика, концептуальні положення його теоретичної спадщини та зробив стислий аналітичний огляд монографії. Аналіз книги та передмови до неї дозволяють виділити ті вузлові проблеми, які на, нашу думку, можуть послужити методологічним підґрунтям для критичного осмислення переломних моментів української історії з метою врахування уроків минулого для недопущення подібних помилок при реалізації стратегії розбудови сучасних інститутів державного та суспільного ладу.

Аналізуючи книгу В. Кучабського необхідно, перш за все відмітити, що вона ґрунтується на засадах українського консерватизму, сформульованого у працях В. Липинського та інших вчених. В. Кучабський розумів консерватизм як політичний напрям, який відстоює ті політичні, етичні та соціально-економічні цінності, що служать інтересам розбудови міцної національної держави. На його думку, ця політична течія дозволяє творчо поєднати позитивні національні державотворчі традиції із політичним досвідом розвинутих країн. Вчений рішуче відкидав автономістську, соціалістичну та течію етнічного націоналізму, вважаючи їх деструктивними щодо національної консолідації. Саме тому він наголошував, що причина поразки УНР полягала у поширенні серед української еліти ідеї автономії у складі демократичної Російської федерації та ідеї соціалістичної революції.

У поглядах на форму державного правління В. Кучабський відстоював ідею "позитивного мілітаризму", яка виражалася у необхідності національно-військової диктатури, як єдиного засобу відстояти державний суверенітет в боротьбі з зовнішніми та внутрішніми ворогами. Якщо В. Липинський вважав основним державотворчим фактором союз монарха з аристократією – кращими представниками "трудових класів",

С. Томашівський – союз короля Галичини з Греко-католицькою церквою, то В. Кучабський – військову еліту (Січове стрілецтво). У Січовому стрілецтві історик вбачав найкращі риси українського народу: освіченість, організованість, жертвовність і політичний реалізм. Він рішуче заперечував різні форми диктатур, які ґрунтувалися на егалітаристських цінностях і виражали інтереси люмпенізованих верств народу, а також парламентську демократію, як форму правління, що надавала перевагу партійній більшості і повністю нехтувала інтересами опозиційної меншості.

Ідеальний варіант формування національної еліти, за В. Кучабським – об'єднання представників української аристократії і народної інтелігенції. Проте цей варіант був неможливим в реальній політиці з огляду на існуючі суперечності між цими двома елітними групами. Якщо представникам української аристократії були притаманні консервативні цінності у версії колишніх метрополій, то представникам інтелігенції – радикальні та популістські цінності і терористичні методи революційної боротьби.

Заслугове на увагу думка В. Кучабського про визначальну роль геополітичних факторів в національно-визвольній боротьбі. Йдеться про здатність національної еліти об'єктивно оцінити міжнародну ситуацію, максимально врахувати інтереси геополітичних гравців в процесі реалізації стратегічних завдань державотворення. На думку вченого, тогочасна геополітична ситуація була несприятливою для здобуття державної незалежності на всій території України, оскільки українцям приходилося вести водночас боротьбу проти поляків, більшовиків та білогвардійців. Крім того Антанта була зацікавлена в об'єднанні країн Східної Європи для боротьби з більшовизмом як найбільш небезпечним злом і в розбудові Російської держави. Зовнішня політика УНР і ЗУНР не вписувалася в стратегічні плани країн Антанти, що негативно позначилося на перспективі збереження української державності. При цьому слід підкреслити, що не всі країни виступали проти державної самостійності України. Якщо Франція послідовно підтримувала Польщу в боротьбі з українцями, розглядаючи її як серйозну геополітичну протизагу більшовизму і Німеччині, то США та Велика Британія припускали можливість утворення національно-державної автономії в Галичині.

В. Кучабський вважав за необхідне використати цей шанс, як єдино можливий для збереження державності в Галичині (хоч і з великим територіальним втратами). Він гостро критикував політику ЗУНР, яка відкидала пропозицію французького генерала Барталемі щодо збереження права Галичини на державність без Львова та Бориславського нафтового басейну.

Аналіз геополітичної концепції В. Кучабського буде не повним, якщо не брати до уваги його оцінку різних підходів щодо збереження державності українських дипломатичних місій. В цьому плані для нього пріоритетною виглядала позиція місії А. Марголіна і О. Шульгіна, яка передбачала можливість об'єднання національно-визвольних сил Східної Європи у боротьбі проти більшовизму і вирішення майбутнього Російської Федерації шляхом ухвалення національних конституцій. Інші позиції дипломатичних місій вважав помилковими. До них він відносив позицію місії В. Панейка та С. Томашівського, яка відстоювала необхідність об'єднання військових сил УНР з армією А. Денікіна в боротьбі з більшовизмом і державну самостійність Галичини та позицію М. Лозинського і Д. Вітовського, орієнтовану на здобуття державної самостійності України і заперечення федеративного зв'язку України із Росією.

Таким чином, праця В. Кучабського "Західна Україна в боротьбі з Польщею та більшовизмом у 1918-1923 рр." має важливе значення для вдосконалення методології аналізу історико-політологічних проблем національно-визвольної боротьби України, які стосуються розуміння форми державного правління в умовах воєнного протистояння, ролі національної еліти у процесі формування нації та розбудови держави, значення політичних ідеологій у виборі елітами державотворчих стратегій, впливу геополітичних факторів на внутрішню політику національних держав.

Особливе значення має геополітична концепція В. Кучабського з огляду на реалізацію стратегічних завдань України на сучасному етапі, оскільки передбачає пріоритетність впливу міжнародних факторів на внутрішню політику правлячої еліти. Сьогодні в цьому сенсі успіх України значною мірою залежить від підтримки її країнами Заходу і швидкого та системного виконання рекомендацій цих країн на шляху розбудови політико-правових, адміністративних, правоохоронних та соціально-економічних інститутів. Причому варто зазначити, що євроатлантична перспектива для всіх країн центральної Європи, які стали членами ЄС була стратегічним пріоритетом посткомуністичного транзиту на початку трансформаційного періоду. Перспектива членства в ЄС для цих країн служила водночас і маяком, і зручною гаванню, а економічні вигоди від євроінтеграції та контролю інститутів ЄС за гармонізацію законодавства – своєрідним "пряником" і "батоном".

В Україні на початку трансформаційного періоду не було консенсусу серед еліт щодо пріоритетності євроатлантичної інтеграції, а серед населення переважили цінності етатизму та патерналізму. Тому Україна,

незважаючи на здобуття державного суверенітету, залишалася в російському геополітичному просторі, оскільки "пряником" для української еліти була вигода від корупційних схем, пов'язаних із дешевими цінами на енергоносії, приватизацією об'єктів державного сектору та торгівлею сировинними товарами, а "батоном" – страх втратити ці "блага", а також зазнати тиску з боку Росії у вигляді провокацій торговельних воєн та сепаратистських утворень (як це мало місце в Молдові і Грузії).

Посилення фінансової могутності Росії за рахунок сприятливої світової кон'юнктури на сировинні товари (особливо на енергоносії) спонукало російську еліту на чолі з В. Путіним до відродження неоімперських структур у вигляді Євразійського союзу як об'єднання авторитарно-олігархічних та авторитарно-бюрократичних політико-економічних систем. Революція гідності зруйнувала геополітичні імперські плани російської еліти шляхом ліквідації авторитарного режиму В. Януковича. У відповідь на це Росія анексувала Крим і розв'язала війну на Донбасі.

Російсько-українська війна попри великі людські втрати (військові та цивільні) все-таки має прогресивне значення, оскільки виштовхує Україну з-під впливу російсько-імперського геополітичного простору як багатовікового джерела колоніалізму, експорту політичної корупції, тоталітаризму і авторитаризму. Крім цього вона підриває фінансову основу української олігархії – індустріальний сировинний сектор економіки.

Щодо вибору ідеології то безумовно консерватизм у версії В. Кучабського втратив свою актуальність. Політичним елітам України сьогодні необхідно брати на озброєння консерватизм у англо-американській версії, який передбачає пріоритет розбудови інститутів консолідованої демократії і вільного ринку над авторитарними інститутами розподілу національного багатства. В Україні, поки що немає політичних сил (за винятком грузинської команди М. Саакашвілі), які б твердо стояли на позиціях ліберально-консервативної ідеології, але є окремі політики, громадські активісти, громадські організації, що сповідують ліберально-консервативні цінності і втілюють їх в законотворчі проекти.

Потребує перегляду також елітарна концепція В. Кучабського, яка акцентувала увагу на визначальній ролі просвітницьких засобів у вихованні національної еліти. Адже на сьогодні відомо, що еліти перехідних країн формуються під впливом нових сучасних інститутів, стратегію розбудови яких пропонують еліти розвинутих країн. Ефективність такого впливу залежить від тих умов, які спонукають національні еліти задля збереження свого становища ці стратегії реалізувати. В даному випадку йдеться про те, що українська правляча еліта в силу поглиблення економічної кризи, спричиненої російсько-українською війною вимушена виконувати всі рекомендації еліт Євросоюзу та США.

Незважаючи на серйозний тиск країн Заходу (фінансових донорів) на процеси трансформації в Україні у післяреволюційний період, українській політичній еліті складно позбутися зазвичай розкішного стилю життя і тому вона всіма засобами намагається гальмувати процес побудови демократичних політико-правових інститутів і процес радикального оновлення управлінських кадрів. Це пояснюється тим, що українська політична еліта, яка сформувалася в умовах олігархату звикла використовувати політико-владні інститути для власного збагачення і утримання влади. Безумовно, що тиск країн Заходу необхідно посилити тиском з боку громадських організацій, вимагаючи реформування в першу чергу виборчих інститутів та інститутів підбору, призначення та атестації кадрів. Тільки створивши прозоре, конкурентне інституційне середовище для радикального оновлення політичних, адміністративних, правозахисних та правоохоронних еліт можна розраховувати на прискорення радикальних системних інституційних реформ.

Концепція В. Кучабського щодо форми державного правління є співзвучною з сучасною концепцією "освіченого авторитаризму" оскільки, як показує досвід багатьох країн світу, лідери-реформатори (А. Піночет, Лі Куан Ю та М. Саакашвілі) здійснили швидкі радикальні інституційні реформи, використовуючи авторитарну політичну систему. Ці факти не можна вважати виявом історичної закономірності, а швидше за все – унікальними випадками в певних специфічних умовах. На території пострадянського простору (за винятком Грузії) не було випадку успішних реформ в рамках авторитаризму, тому в Україні необхідно будувати максимально демократичну, збалансовану конкурентну політико-економічну модель.

Побудова такої моделі неможлива без ухвалення нової Конституції України конституційними зборами. Такий порядок необхідно закріпити у чинній Конституції України шляхом конституційних змін водночас з конституційними змінами щодо перегляду основних засад конституційного ладу, а також статусу та функцій судової системи і прокуратури.

Отже, рецензована праця В. Кучабського створює широке поле для критичного осмислення історії національно-визвольної боротьби українського народу та стимулює дискусію навколо радикального демонстрації олігархату.